

Klaus Mäkelä – 60-lukulainen

Klaus Mäkelä (1939–2013) poikkeaa sosiaalitieteilijöiden sarjan edellisistä henkilöistä siinä, että hän teki pääosan urastaan yliopiston ulkopuolella, mutta toinen jalka yliopistolla. Voi myös sanoa, että hänessä henkilöityi niin sanottu 60-lukulaisuus sen monissa merkityksissä.

Mäkelä oli monessa mukana, kuten niin sanoituissa yhden asian liikkeissä, oikeuspolitiikassa, tutkimuksen etiikassa, lingvistiikassa ym., mutta minä tunsin hänet ennen kaikkea sosiologina ja alkoholipolitiikan tutkijana.

Tutustuin Klausiin, kun minut nuorena opiskelijana pyydettiin *Sociologia*-lehden toimitussihteeriksi. Lehteä toimitettiin Suomen Akatemian rahoittaman Tasa-arvon ja demokratian tutkimusprojektin tiloissa Pitkän sillanrannassa. Naapurissa sijaitsi Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, jossa Klaus työskenteli.

Olimme Klausin kanssa eri sukupolvea, mutta meitä yhdisti sama koulutie. Ensiksi Tehtaankadun kansakoulu, josta hän kirjoitti kirjoituskokoelmansa *Valtio, väkijuomat ja kulttuuri* (1999) omistuskirjoituksessa: ”Keijo, ensimmäisen reiän päälakeeni sain puutikusta Tehtaankadun kansakoulussa. Koulutoverisi, Klaus.”

Kävimme eri vuosikymmenillä samaa oppikoulua, Helsingin normaalityöryhmää, josta Mäkelä kirjoitti nasevia huomioita *Helsingin Sanomien* Kouluni-sarjassa (”Isänmaa kumisi ontolta”, 5.6.1988): ”Minulla on siitä iloisia muistoja kuin vappupallosta, joka hitaasti nahistuu ja vaivoin pysyy ilmassa.”

Klaus Mäkelä valmistui Helsingin yliopistosta valtiotieteen maisteriksi 24-vuotiaana vuonna 1963. Pro gradustaan hän sain korkeimman arvosanan laudatur, ennenkuulumaton ratkaisu, joka ei toistunut moneen vuoteen. Silloisen käytännön mukaan laudatur-arvosanan saanut gradu hyväksyttiin myös lisensiaatintyönä – otsikkonaan ”Normeista sosiologian tutkimuskohteena”. Jo ennen gradun valmistumista professori Paavo Seppänen

oli kutsunut Mäkelän Jyväskylän yliopiston uudelle sosiologian laitokselle assistenttikseen.

Toisin kuin valtaosalle 60-luvun helsinkiläisiä sosiologeja Mäkelälle Erik Allardt ei ollut oppi-isä. Tämän hän tuo painokkaasti esiin sähköpostiviestissään Risto Alapuruolle (1997):

Mitä minuun tulee, olin Allardtin oppilas siinä mielessä kuin kaikki Suomen sosiologit tai ainakin Helsingin sosiologit ja kävin minä hänen laudatur-seminaarissaan. Sosiologisuudestani huolimatta sankareitani olivat Hintikka ja von Wright ... käsitykseni siitä, mitä on sosiologinen tutkimus, muotoutuivat Alkoholipoliittisella tutkimuslaitoksella... En ehkä tiennyt olevani Kettilin [Bruun] oppilas mutta aivan yksiselitteisesti olin sitä.

Mäkelän väitöskirja *Alkoholitutkimus ja alkoholipolitiikka* (1971) oli sosiologiassa yksi ensimmäisiä artikkeliväitöskirjoja. Ajankohtaisena aiheena oli vuoden 1969 alkoholilain uudistus ja keskioluen myynnin vapautus.

Kettil Bruun (1924–85) oli sosiologina, alkoholipoliitikkona ja yhteiskunnallisena vaikuttajana Mäkelän esikuva, jonka jalanjälkiä hän seurasi alkoholitutkijana ja tämän seuraajana Alkoholitutkimussäätiön pitkäaikaisena sihteerinä (nimike muutettiin myöhemmin tutkimusjohtajaksi) vuodesta 1981 alkaen. Siitä hän kirjoitti: ”On yllättävää, että Alkon rahoittama ja sen mahtavan byrokratian katveessa toimiva alkoholitutkimusyhteisö kykeni säilyttämään tieteellisen riippumattomuutensa ja jopa toimimaan yliopistososiologian vastanapana ja haastajana.” Siellä Mäkelä teki mittavan uransa, mistä hänelle myönnettiin arvostettu alkoholitutkimuksen E. M. Jellinekin kansainvälinen palkinto vuonna 1993.

Alkoholitutkimuksen kultakausi oli 1960–90-luvuilla, ja Mäkelä ehti nähdä ennen eläkkeelle siirtymistään, kuinka tutkimuslaitos ja säätiö sulautettiin Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesiin (myöh. THL). Sitä ennen Alkon rahoittamana tutkimuslaitos ja säätiö olivat hyvin, jopa suorastaan ruhtinaallisesti resursoitu verrat-

tuna Helsingin yliopiston laitoksiin, ja ne olivat kansainvälisesti alan johtavia tutkimuslaitoksia.

Alkoholipolitiikassa Mäkelä puolusti niin kutsuttua kokonaiskulutusmallia, jonka mukaan väestön alkoholin kulutuksen kasvaessa lisääntyvät myös alkoholiin liittyvät haitat ja vastaavasti niiden yhteiskunnalliset kustannukset – ja kannatti alkoholin kulutuksen sääntelyä.

Mäkelä oli sosiologian dosentti vuodesta 1972 alkaen. Hänellä oli tärkeä rooli uuden sosiologipolven kasvatuksessa. Hän hoiti Helsingin yliopistossa sosiologian professorin tehtävää vuonna 1988; siltä ajalta syntyi hänen toimittamansa oppikirja *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta* (1990), jossa on monien hänen oppilaittensa kirjoituksia.

Vielä eläkkeelle siirryttyään Klaus halusi säilyttää yhteyden Helsingin yliopistoon ja sosiologiaan, johon hän antoi myös panoksensa artikkeleillaan ja gradujen tarkastajana. Olin aloittanut juuri perustetun sosiaalitieteiden laitoksen johtajana, kun Klaus kirjoitti minulle elokuussa 2010 hieman anteeksi pyydellen haluavansa vielä uudistaa käyttöluopansa yliopiston verkkoon, joka oli hänelle ”tärkeitä resursseja”.

Monien 60-lukulaisten tapaan Mäkelä oli yhteiskunnallisesti aktiivinen osallistuja paitsi yhden asian liikkeissä (Sadankomitea, Yhdistys 9 ja Marraskuun liike) myös vuodesta 1968 alkaen sosialidemokraattisessa puolueessa, sen Eiran yhdistyksen jäsenenä. Ehtipä hän toimia Karjalaisen 2. hallituksen sosiaaliministeri Pekka Kuusen poliittisena sihteerinä seitsemän kuukautta vuonna 1971.

Mäkelä halusi vaikuttaa ennen muuta asian tuntijana, kuten tekikin, muun muassa useissa valtion komiteoissa. Myöhemmin hän arvionsa poliittisesta kehityksessä Suomessa kävi pessimistisemmäksi ja hän etääntyi demareista: ”Alakuloista on huomata, että hyvinvointivaltion projekti kumisee 1980-luvun korviin yhtä ontolta kuin aikoinaan isänmaan projekti meidän korviimme.”

Mäkelästä ei voi puhua mainitsematta hänen viehtymyksestään uhkapeleihin. Jos lounaspaikassa oli rahapeliautomaatti tai flipperi, hän tahtoi lounaan jälkeen jäädä hetkeksi sen äärelle. Legendaarisia olivat tutkimuslaitoksella neljänä maanantai-iltana vuodessa järjestetyt pokeri-illat, joihin sain kutsun Kalevankadulla työskennellessäni.

Silloin pokeriporukkaan kuului joukko sosiologian professoreja ja tutkijoita sekä muutamia Klausin oppilaita, eikä sinne kokoontunut pelkästään pokerin pelaamisen ilosta, vaan kuulosteltiin kuuluisia yliopiston asioista.

Klaus oli kaksikielisestä kodista ja hallitsi sekä suomen että ruotsin täydellisesti. Hän oli lukenut Norssissa pitkän latinan ja opiskellut useita kieliiä, niin että saattoi kuulemma lukea kaunokirjallisuutta kahdeksalla kielellä. Kielitaidostaan, niin kuin muustakaan, hän ei tehnyt numeroa. Muistan kun kerran keskustelimme Pierre Bourdieun suurteoksesta *La Distinction*, kuin ohimennen kävi ilmi, että hän oli lukenut lähes 700-sivuisen kirjan alkukielellä.

Ehkä mieleenpainuvien muistikuvani Klausista on visiittimme New Yorkissa paluumatkalla alkoholitutkimuksen konferenssista Berkeleystä, Kaliforniasta, kesäkuussa 1988. Siellä minulle valkeni, että Klaus oli kulttuurisesti todella kaikkiruokainen, joka jaksoi keskustella intensiivisesti kaikesta maan ja taivaan välillä, kirjallisuudesta, kuvataiteesta, musiikista, arkkitehtuurista – wrestlingistä Guggenheimiin.

Erityisesti mieleeni on jäänyt *sightseeing*-laivariisteily Manhattanin ympäri. Klaus oli poikamaisen innostunut siitä ja vaikuttanut näkemästään, kuin henkeään haukkoen: Vapauden patsas, Twin Towers, Brooklyn Bridge, Empire State Building ja ylipäänsä Manhattanin siluetti. Oli kuin olisimme olleet Woody Allenin *Manhattan*-elokuvassa (1979)!

KEIJO RAHKONEN

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksen entinen johtaja ja professori, joka työskenteli vuosina 1986–87 tutkijana Alkoholipoliittisessa tutkimuslaitoksessa.